

GÉPÉSZMÉRNÖKI SZAK

Anyagtudomány II.

Műanyagok, kerámiák, kompozitok

Dr. Rác Pál
egyetemi docens

Budapest
2011.

Polimerek

Polimerek osztályozása

Szerves, makromolekulás anyagok:

- természetes,
- mesterséges.

Szerves vegyületek:

- nyílt szénláncú;
  - ❖ telítetlen (olefinek, pl. etilén: C_2H_4),
  - ❖ telített (paraffinek, pl. metán: CH_4),
- zárt szénláncú;
  - ❖ izociklusos,
  - ❖ heterociklusos.

Monomer: olyan egyszerű molekula, amely hozzá hasonlókkal addíciós vagy kondenzációs reakciókban polimert képez.

Polimer: ismétlődő egységekből, monomerekből felépülő nagy méretű molekulák, melyekben az egységeket kémiai kötések kapcsolják össze.

Polimerek

Polimerek előállítása

Polimerizáció:

telítetlen, szerves monomer molekulák aktiválása, a szabad vegyértékek telítése melléktermék keletkezése nélkül, exoterm láncreakciókban hosszú ($>10^3$) láncú kovalens kötések kialakításával,

pl.: polietilén (PE), polipropilén (PP), polisztirol (PS).

Polikondenzáció:

különböző típusú monomerek egyesítése láncreakcióban makromolekulává kis molekuláris reakciótermékek (H_2O , HCl , NH_3 , $NaCl$ stb.) keletkezése mellett,

pl.: telített poliészter (PET, PBT), poliamid (PA), fenoplaszt (PF).

Poliaddíció:

reakcióképes funkciós csoportok egyik monomerből egy másikhoz való átrendeződése melléktermék keletkezése nélkül,

pl.: poliuretán (PUR), epoxigyanta (EP), szilikon gyanta (SI).

Polimerek

Polimerek tulajdonságai

Előnyös tulajdonságok:

- kis sűrűség (0,9...2,0 kg/dm³),
- kis rugalmassági modulus;
  - ❖ hőre lágyuló (0,7...4000 MPa),
  - ❖ hőre keményedő (2500...10000 Mpa),
- kis szakítószilárdság (5...80 MPa),
- általában nagy nyúlás (100...800 %),
- kis súrlódási együttható,
- jó siklási tulajdonság,
- kis hővezető képesség,
- jó elektromos szigetelő,
- jó ellenállás savakkal, lúgokkal környezeti hőmérsékleten,
- jó hangszigetelés, rezgés- és zajcsillapítás,
- könnyű megmunkálhatóság,
- viszonylag alacsony gyártási ár.

Polimerek

Polimerek tulajdonságai

Hátrányos tulajdonságok:

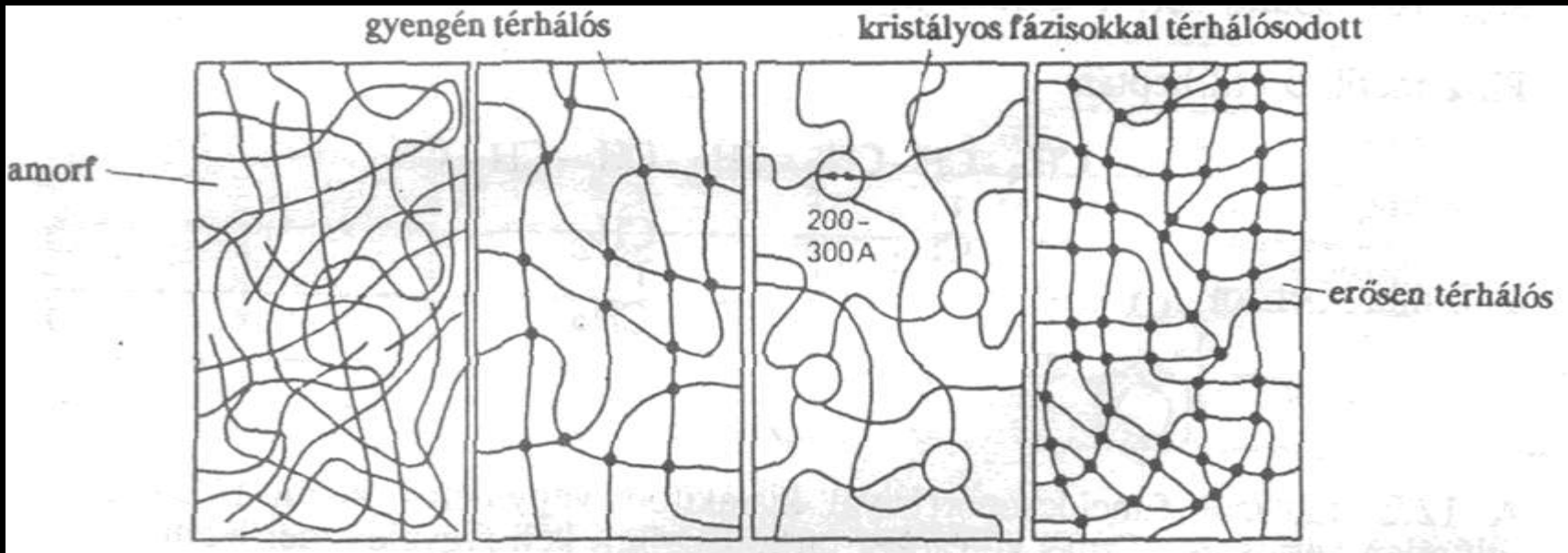
- nagy hőtágulási együttható,
- kisebb szilárdság és merevség,
- elektrosztatikus feltöltődés,
- kúszási hajlam már 20°C-on is,
- nagyobb öregedési hajlam normál környezeti hatásokra,
- kis kifáradási határ,
- nagyobb gyúlékonyság.

Polimerek

Polimerek tulajdonságai

A polimereket szerkezetük alapján négy fő csoportba lehet sorolni:

- amorf,
- gyengén térhálós,
- kristályos fázisokkal térhálósodott,
- erősen térhálós.

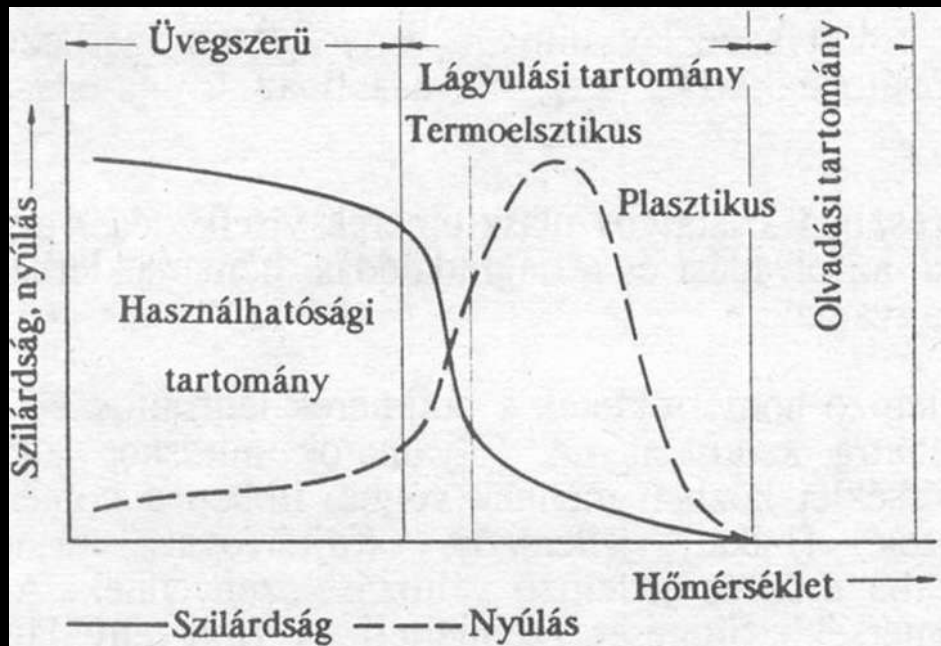

Polimerek

Polimerek tulajdonságai

Amorf polimerek (plasztomerek, pl. PVC, PS, PC):

- üvegesedési hőmérsékletük alatt használhatók terhelt szerkezetekben,
- üvegesedési hőmérsékletük fölött rugalmasan viselkednek,
- nagyobb hőmérsékleten meglágyulnak és képlékenyen viselkednek.

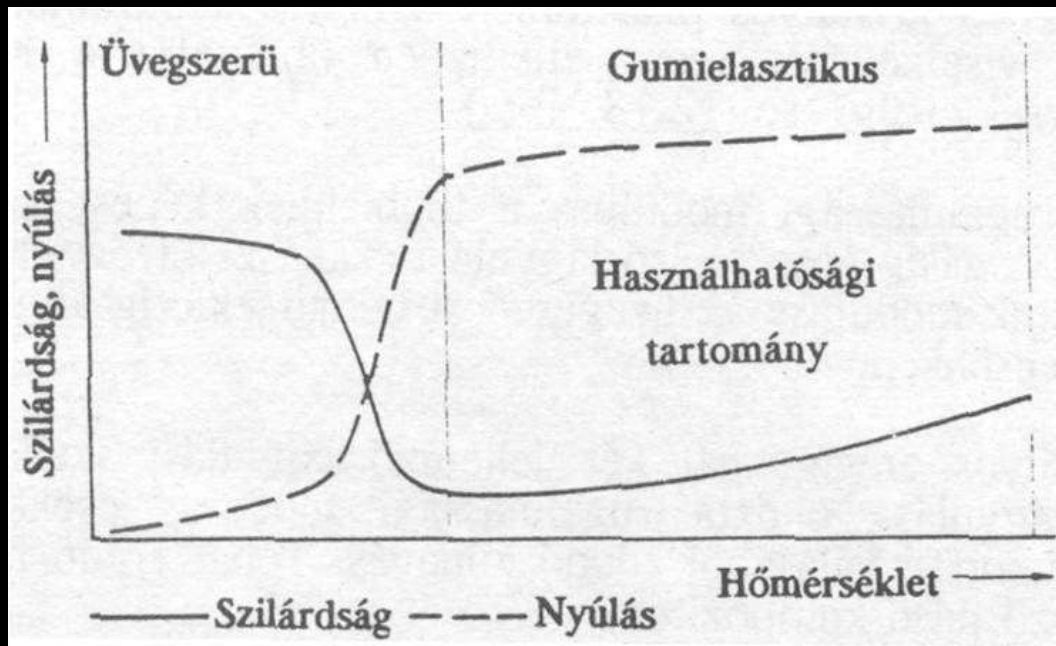

Polimerek

Polimerek tulajdonságai

Gyengén térhálós polimerek (elasztomerek, pl. PUR, SIL):

- üvegesedési hőmérsékletük kicsi ($-70 \dots -130^\circ\text{C}$),
- mechanikai igénybevételre rugalmasan válaszolnak,
- nincs jellegzetes lágyulásuk és olvadásuk,
- gumyszerű állapotukat a degradálódásig megtartják,
- két szomszédos polimer molekulához egyszerre kapcsolódó atomokkal (pl. S) hozhatók létre.

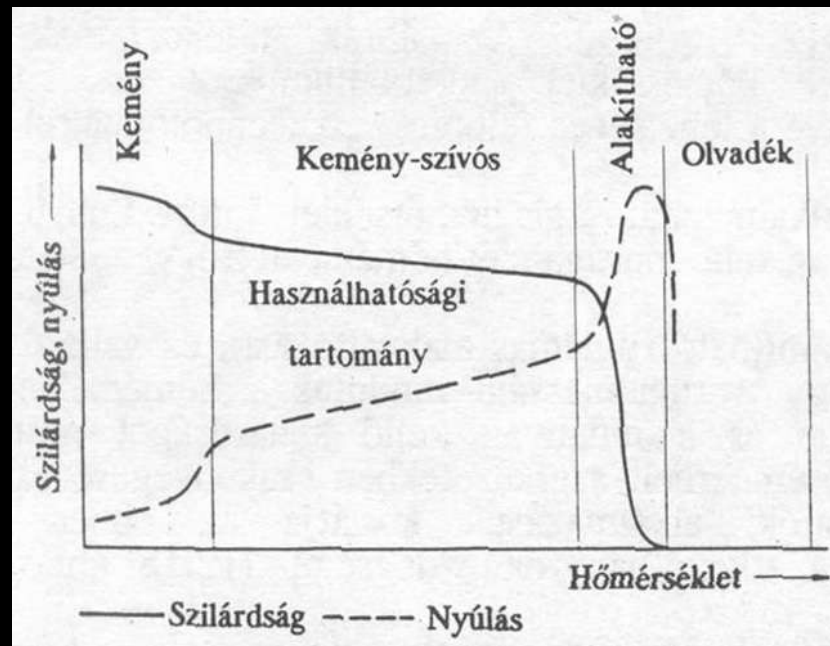

Polimerek

Polimerek tulajdonságai

Részben kristályos polimerek (plasztomerek pl. PE, PP, POM):

- üvegesedési hőmérséklet alatt kemények,
- üvegesedési hőmérséklet fölött jelentős szilárdság mellett szívósan viselkednek,
- kristálybomlási hőmérséklet fölött a kristályos részek amorf állapotba mennek át, meglágyulnak és képlékenyen viselkednek.

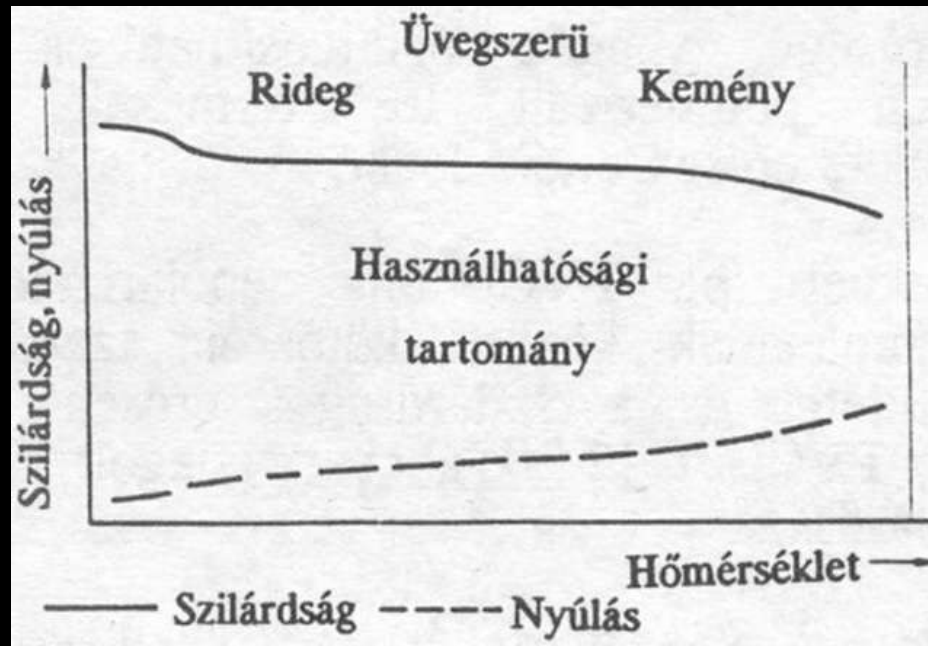

Polimerek

Polimerek tulajdonságai

Erősen térhálós polimerek (duromerek pl. PF, MF, UP):

- melegítéskor nem lágyulnak és nem olvadnak,
- kemény állapotukat a degradálódásig megtartják.

Polimerek

Néhány fontosabb polimer

Polietilén (PE):

- részben kristályos polimer,
- etilén homopolimerizációja,
- LDPE: kis sűrűségű ($0,91 \text{ kg/dm}^3$),
- HDPE: nagyobb sűrűségű ($0,97 \text{ kg/dm}^3$),
- csomagolástechnika, építőipar, mezőgazdasági fólia.

Polimerek

Néhány fontosabb polimer

Polipropilén (PP):

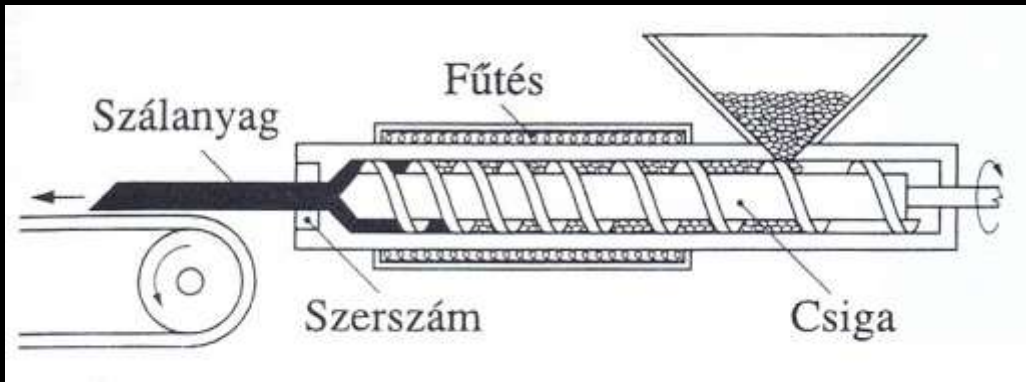
- részben kristályos plasztomer,
- propilénből polimerizálva, etilénnel kopolimerizálva,
- csomagolástechnika, építőipar, labor és konyhafelszerelés.

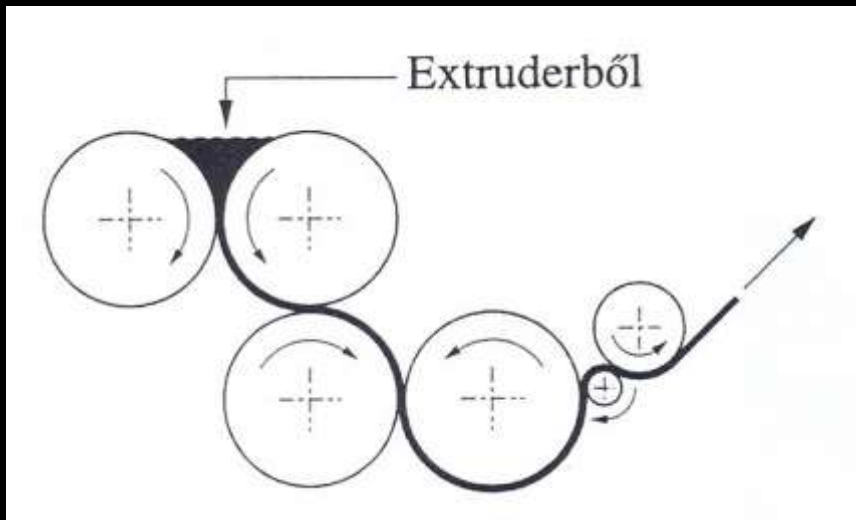
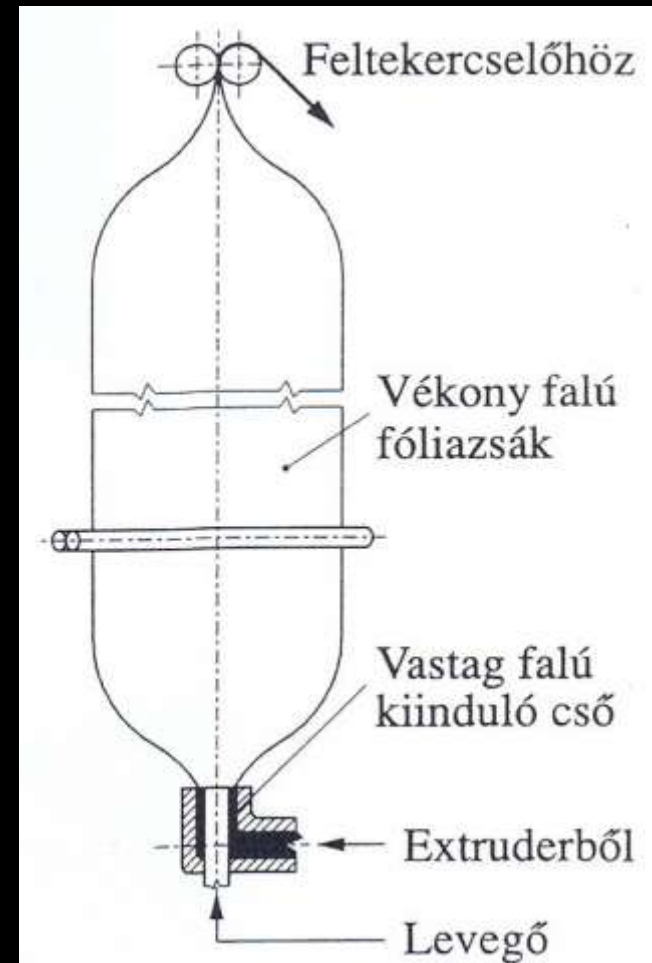
Polimerek

Polimerek feldolgozása

Extrudálás

Fólia fúvás

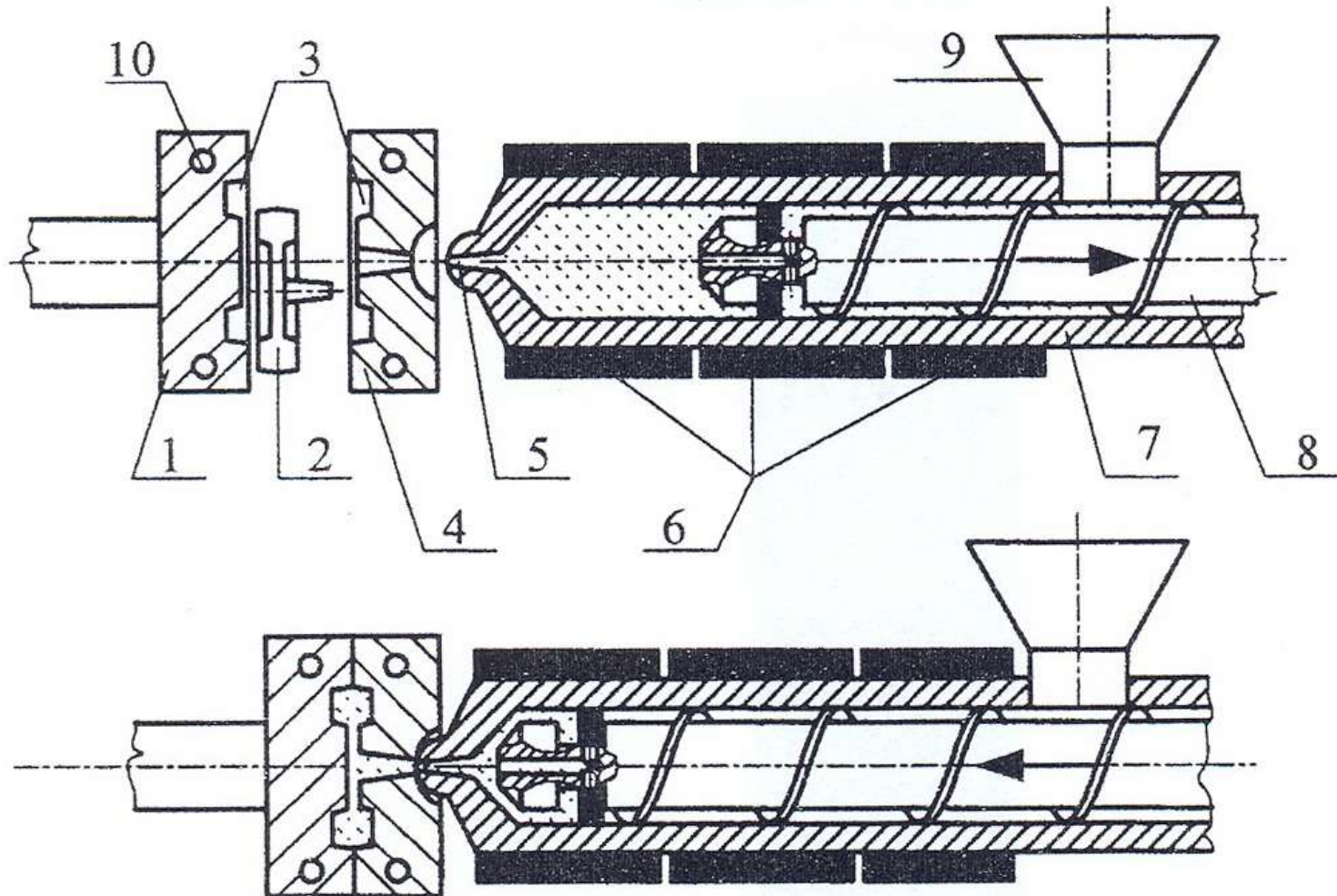
Lemez hengerlés

Polimerek

Polimerek feldolgozása

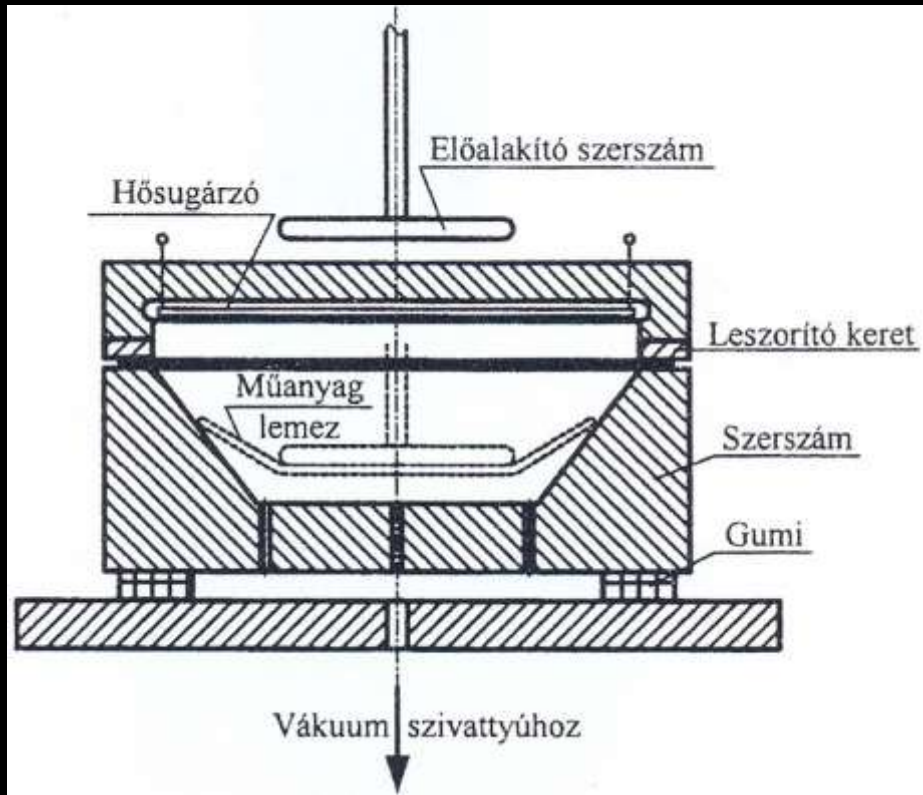
Fröccsöntés

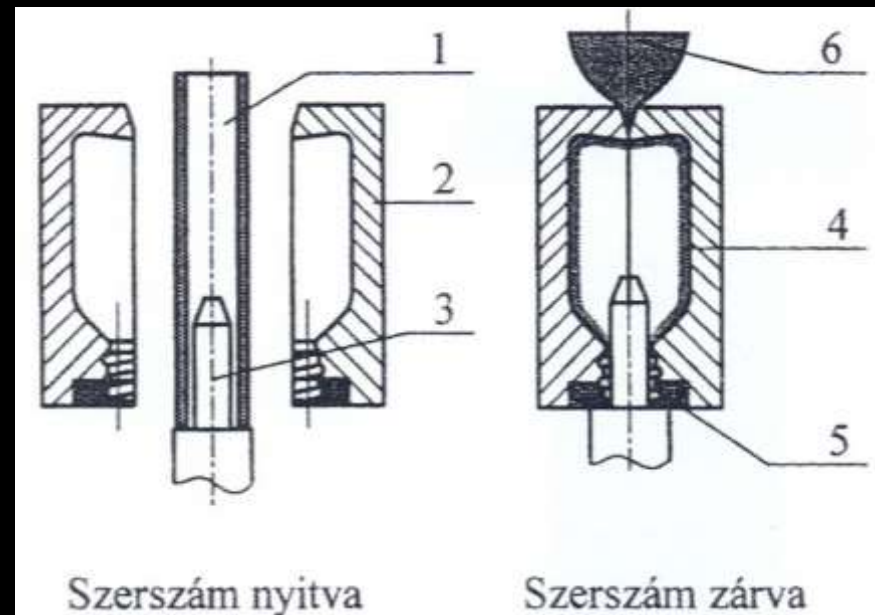
Polimerek

Polimerek feldolgozása

Vákuum formázás

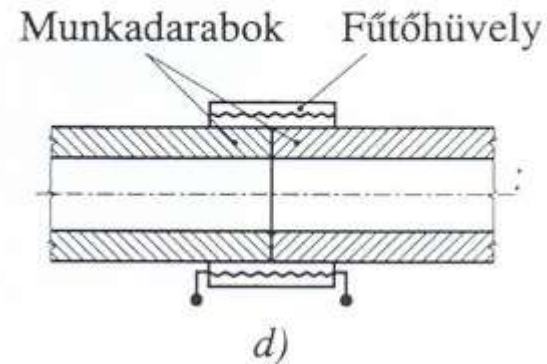
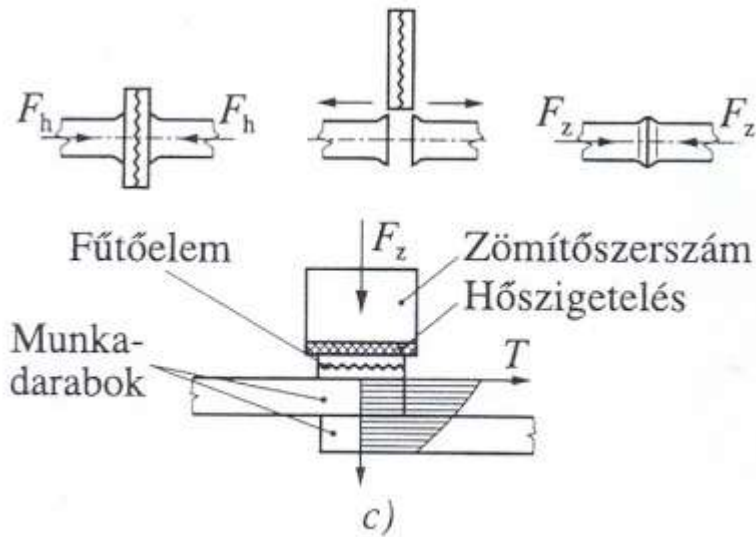
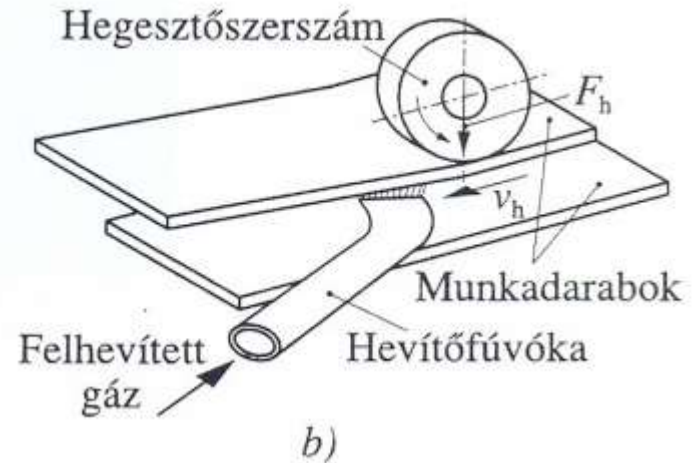
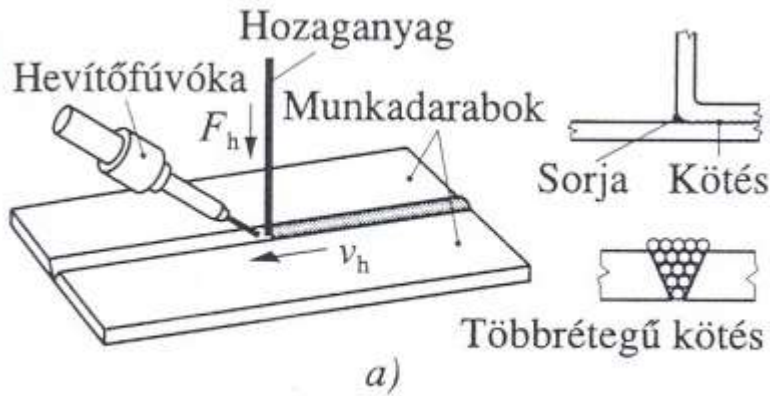
Palackfúvás

Polimerek

Polimerek feldolgozása

Hegesztés

Kerámiák

Kerámiák jellemzői

Egyre bővül a változatos tulajdonságú finom kerámiák, műszaki kerámiák felhasználása az élet szinte minden területén.

A kerámiák szerkezeti és szerszám anyagként egyaránt használhatók.

Jellemző tulajdonságaik:

- magas olvadáspont (800 – 2000 - 4000 C, TaC),
- stabilitás, hőállóság,
- kémiai ellenállóság,
- nagy keménység, szilárdság,
- ridegség, minimális alakíthatóság.

Kerámiák

Kerámiák csoportosítása

Vegyület kerámiák:

- oxidok;
  - ❖ kristályos oxidok (SiO_2 , Al_2O_3 , CaO),
  - ❖ kristályos hidrátok (cement),
  - ❖ üveg (amorf),
- nem oxidok;
  - ❖ karbidok (SiC , B_4C , WC),
  - ❖ nitridek (Si_3N_4 , BN),
  - ❖ boridok (TiB_2 , CrB),

Egy atomos kerámiák:

- C (grafit, gyémánt), B,
- Si, Ge (félvezetők).

Kerámiák

Tűzálló oxid kerámiák

Jellemzőik:

- nagy lágyulási (1300...1700°C), vagy
- nagy olvadási hőmérsékletköz (1580...2000°C),
- jó hősokk-állóság (főként 600°C fölött),
- nagy kémiai ellenálló képesség.

Típusaik:

- savas kémhatású;
szilika téglá ($\text{SiO}_2 = 92\text{...}98\%$),
- semleges kémhatású;
samott téglá ($\text{Al}_2\text{O}_3 < 45\% + \text{SiO}_2$),
szillimanit téglá ($36\% \text{SiO}_2 + 63\% \text{Al}_2\text{O}_3 + 1\% \text{CaO}$),
- bázikus kémhatású;
magnezit téglá MgO (37...98%) + CaO és/vagy Cr_2O_3 (1...60%).

Kerámiák

Cement, beton (hidralizált szilikátok)

Cement gyártás:

- mészkő + agyag + víz – hevítés;
- klinker – őrlés (nagy fajlagos felület).

Összetevők hidralizálhatók, metastabilak:

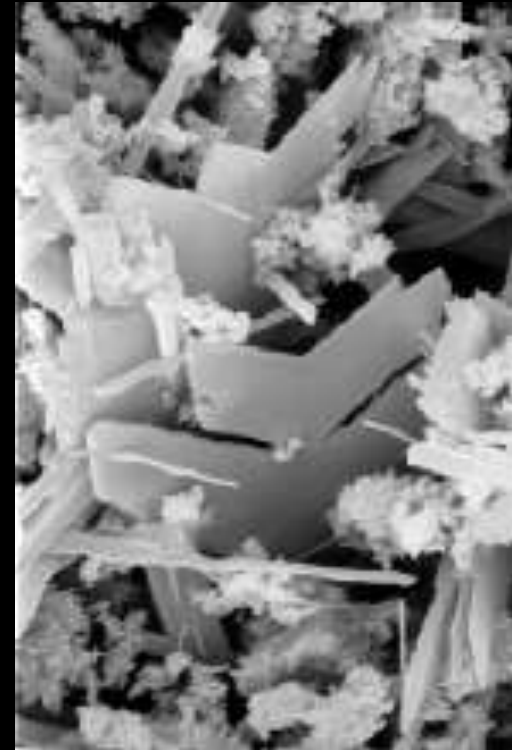
- Ca_3SiO_5 - C_3S – trikálcium-szilikát,
- Ca_2SiO_4 - C_2S – dikalcium-szilikát,
- $\text{Ca}_3\text{Al}_2\text{O}_5$ - C_3A – trikálcium-aluminát.

Cementek kötése:

- víz hozzáadása, kötési reakció,
- kristályos hidrátok növekedése.

Beton jellemzői:

- rideg, kis húzószilárdságú, rossz hőállóság,
- hőtágulási együttható mint az acélnak – vasbeton.

Kerámiák

Üvegek

Üveg állapot sajátosságai:

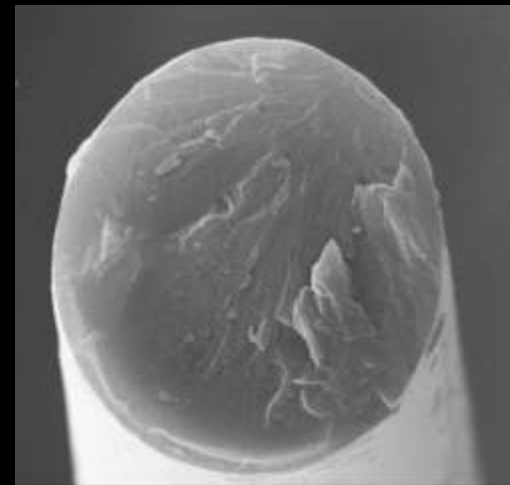
- amorf szerkezet, nem kristályos,
- rossz hővezető, áramot nem vezet, szigetelő,
- nincs határozott olvadáspont.

Kvarcüveg:

- nagy olvadási és lágyulási hőmérséklet,
- kis hőtágulási együttható,
- nagy hőállóság.

Közönséges üveg:

- Na_2O , CaO adagolás,
- olvadáspont 800°C -ra csökkenthető,
- olcsó, könnyen feldolgozható,
- alaktartó, merev, rideg.

Kerámiák

Műszaki kerámiák

Főbb jellemzőik:

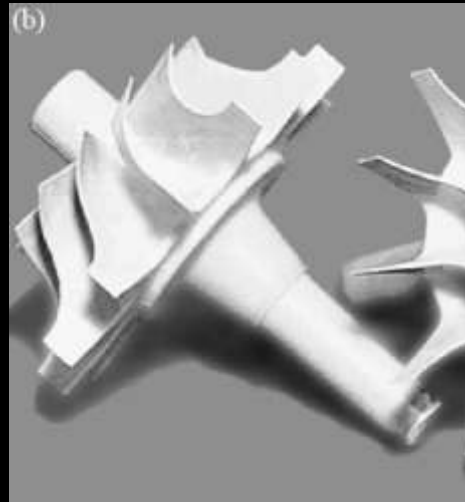
- nagy szilárdság (300–500 Mpa), amely növelt hőmérsékleten is jelentős,
- jó rugalmassági modulusz (80–400 Gpa),
- termikus stabilitás,
- keménység,
- vegyi ellenálló-képesség,
- elektromos szigetelő képesség,
- közepes sűrűség (3–6 g/cm³),
- ridegségük, törékenységük hátrányos.

Kerámiák

Műszaki kerámiák

Alkalmazások:

- repülő és űrtechnológia,
- robbanó motorok,
- turbinák, turbinalapátok,
- vágótárcsák,
- fémszivattyúk,
- bevonatok,
- fúvókák.

Kerámiák

Műszaki kerámiák

Fontosabb műszaki kerámia anyagok tulajdonságai

Kerámia megnevezése	Kerámia jele	Olvadáspont °C	Rugalmassági modulusz GPa	Nyomó szilárdság MPa	Keresztirányú törőszilárdság MPa	Vickers keménység -	Sűrűség kg/dm ³
Alumínium oxid	Al ₂ O ₃	2053	310 - 410	1000 - 2900	140 - 240	2000	3,99
Cirkónium oxid	ZrO ₂	2690	200	-	620	1200 - 1400	6,07
Volfrám karbid	WC	2775	520 - 700	4100 - 5900	1030 - 2500	1800 - 2400	10,0 - 15,0
Titán karbid	TiC	3070	310 - 410	700 - 3500	1400 - 1900	1800 - 3200	5,5 - 5,5
Szilícium karbid	SiC	2830	240 - 480	700 - 3500	100 - 750	2500 - 3000	2,4 - 3,2
Szilícium nitrid	Si ₃ N ₄	1897	300 - 310	-	480 - 600	1700 - 2300	2,4 - 3,3
Köbös bórnitrid	CBN	~3000	850	7000	725	7000 - 9500	3,3 - 3,5
Polikristályos gyémánt	PCD	~ 4000	830 - 1000	7000	1400	8000 - 11000	3,3 - 4,0

Kerámiák

Műszaki kerámiák

Fontosabb műszaki kerámia anyagok:

- alumínium oxid (Al_2O_3);
  - ❖ kedvező árú,
  - ❖ jó hővezető, nagy hőállóságú,
  - ❖ forgácsoló lapka, csiszoló anyag, dugattyú, szigetelő,
- cirkon oxid (ZrO_2);
  - ❖ jó hősokk-állóságú,
  - ❖ nagy hajlító szilárdságú,
  - ❖ koptató hatásnak kitett szelep, fúvóka,
- köbös bór nitrid (KBN);
  - ❖ igen kemény (szervetlen gyémánt),
  - ❖ nagy sebességű forgácsolás, vassal nem lép reakcióba,
  - ❖ gyorsacél, keményfém, réz, alumínium forgácsolása,

Kerámiák

Műszaki kerámiák

Fontosabb műszaki kerámia anyagok:

➤ szilícium nitrid (Si_3N_4);

❖ a legnagyobb szilárdságú, nagy hőmérsékleten is,

❖ jó hősokk-állóságú, nagy olvadáspontú

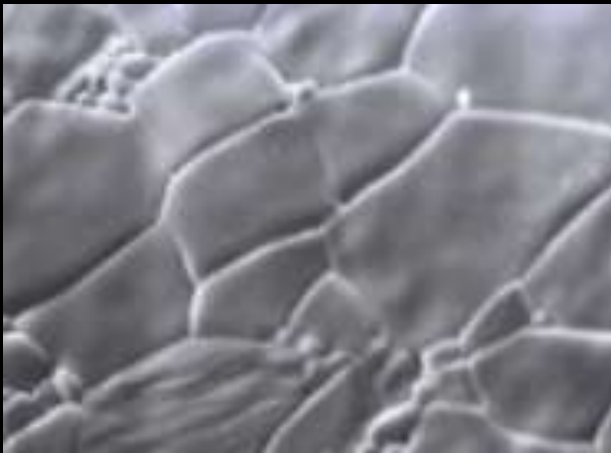
❖ motorok, turbinák elemei, szelepek, dugattyú gyűrűk,

➤ szilícium karbid (SiC);

❖ nagy keménységű, magas olvadáspontú,

❖ jó hővezető, hősokk-álló,

❖ köszörű szemcsék, szilit rúd (kemencék), tűzálló bélés,

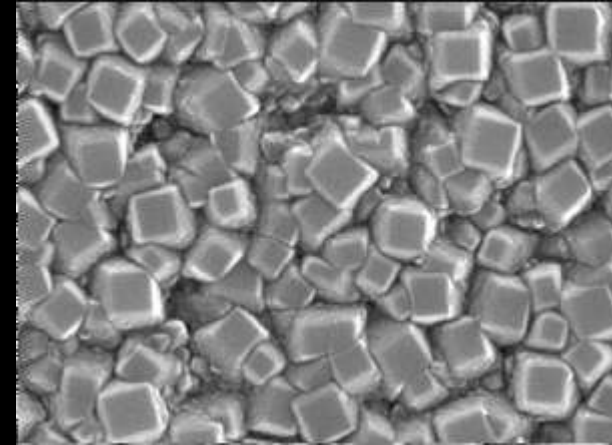

Kerámiák

Műszaki kerámiák

Fontosabb műszaki kerámia anyagok:

- polikristályos gyémánt;
  - ❖ nagy keménységű,
  - ❖ magas olvadáspontú
  - ❖ volfram szál húzó gyűrű, csiszoló anyag,
- karbon szál;
  - ❖ poliakrilnitril (PAN) oxidációja, majd
  - ❖ 3000°C-on semleges gázban végzett szenítése,
  - ❖ az elemi szál átmérője: 7,4 μm.
  - ❖ szálirányban igen nagy szilárdságú,
  - ❖ nagy rugalmassági modulusú,
  - ❖ kompozit szerkezetek szálanyaga,

Kerámiák

Műszaki kerámiák

A gyártási technológia alapvetően porkohászat:

- **porok előállítása szintetikus módon olvadékból vagy gőzből,**
  - ❖ **nagy tisztaság,**
  - ❖ **szabályozott szemcseméret (0,1 - 10 μm) és**
  - ❖ **szemcse eloszlás,**
- **sajtolás: hidegen, melegen, száraz vagy nedves állapotban,**
- **szinterezés:**
  - ❖ **fizikai és kémiai változások,**
  - ❖ **üvegesedés (megolvadás) is előfordul,**
  - ❖ **magas hőmérséklet és hosszú idő jellemzi.**

ANYAGOK

szerves

BIOANYAGOK

növényi termés
állati váz
kültakaró

MŰANYAGOK

természetes alapú hőre lágyuló
mesterséges alapú hőre keményedő
elasztomer

KOMPOZITOK

bevonat, szemcsés,
szálas, réteges

természetes

mesterséges

KERÁMIÁK

oxidos kristályos
nem oxidos amorf
egyatomos vegyület

FÉMEK

vasötvözetek acélok
nem vasfémek öntöttvasak
könnyűfémek
egyéb fémek

szervetlen

Kompozitok

Kompozitok jellemzői

A kompozitok olyan összetett anyagok, amelyek két vagy több különböző szerkezetű, makro-, mikro- vagy nano-méreteken elkülönülő anyag kombinációkból épülnek fel a hasznos tulajdonságok kiemelésére és a káros tulajdonságok csökkentése céljából.

Az egyik alkotó folytonos ez a mátrix, amely körülveszi a diszperz erősítő fázist. A köztük lévő határfelületnek döntő szerepe van a tulajdonságok kialakításában.

Az alkotók kémiai összetétele és legtöbbször alakja is különbözik.

A kompozitokkal olyan tulajdonságok vagy tulajdonság kombinációk valósíthatók meg, melyek az alkotókkal külön-külön nem hozhatók létre. A legtöbbször a mechanikai tulajdonságok javítása a cél, valamint az igényeknek megfelelően szabályozható a szilárdság, a képlékenység és a korrózióállóság.

Kompozitok

Kompozitok előállítása

A kompozitok előállításánál alapvetően kétféle utat lehet követni:

- külön állítják elő a mátrixot és a diszperz fázist és utólag keverik azokat össze, azonban a diszperz fázist alkotó részecskék méretének csökkenésével ez egyre nehezebben valósítható meg.
- a másik lehetőség a kompozit in-situ előállítása.

A kompozitokat legtöbbször végső alakjukban készítik el (near-net-shape), utólagos alakítást csak ritkán alkalmaznak.

Kompozitok

Kompozitok csoportosítása

A kompozitokat többféle szempont szerint csoportosíthatjuk:

- anyagpárok szerint:
  - ❖ fém-fém,
  - ❖ fém-kerámia,
  - ❖ kerámia-kerámia,
  - ❖ polimer-üveg, stb.
- a mátrix szerint:
  - ❖ polimer mátrixú,
  - ❖ fém mátrixú,
  - ❖ kerámia mátrixú kompozitok.

A mátrix anyaga nagymértékben meghatározza a felhasználás maximális hőmérsékletét.

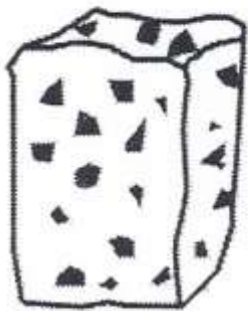

Kompozitok

Kompozitok csoportosítása

A komponensek morfológiája szerint a kompozitok lehetnek:

- szemcsés,
- szálas,
- réteges,
- bevonatos szerkezetűek.

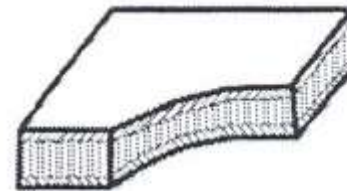
a)

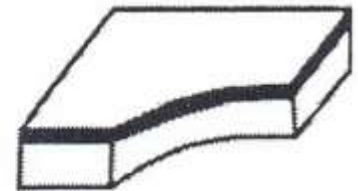
b)

c)

d)

e)

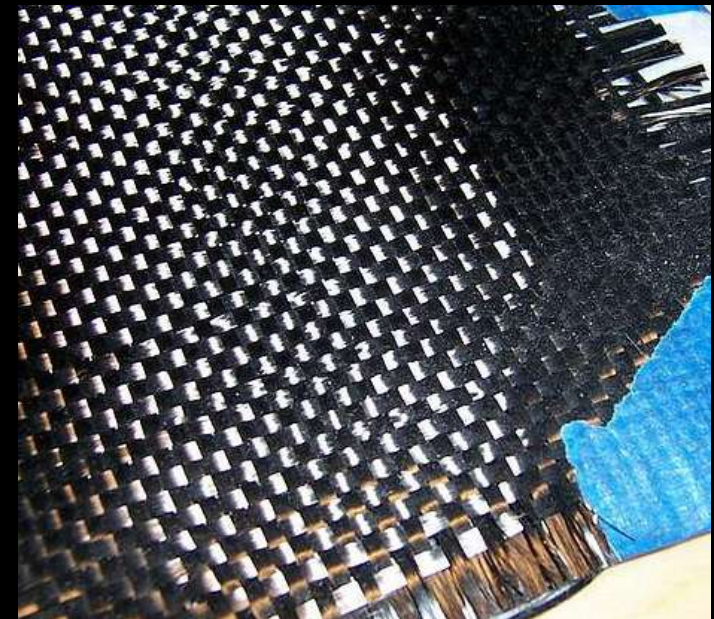
Kompozitok

Példák kompozit anyagokra

A természetes fa is kompozit, az ember évezredek óta készít vályogot (agyag és szalma), de ilyen anyag a vasbeton is.

A ma legismertebb anyagok szál erősítésűek:

- üveg szál, szövet,
- karbon szál, szövet.

Kompozitok

Kompozit anyag készítése

SCRIMP - Seemann Composites Resin Infusion Molding Process:

- szövet anyag befektetése, rétegzése a formába,
- vákuum szivattyúval a levegő eltávolítása a szálak közül,
- műgyantával való feltöltés,
- utólagos megmunkálások.

